

Gaziel inèdit. Notes de lectura

Entre la documentació de Gaziel conservada i no publicada —ni en cap volum solt ni en l'*Obra catalana completa*— hi figuren quaranta-una notes de lectura que, manuscrites damunt de retalls de paper i cartolina i desades dins de sobres de carta, estan datades entre 1953 i 1962. D'extensió molt desigual (de la mitja dotzena de ratlles que glossen un article de premsa a les cent trenta-cinc mitges quartilles que comenten i extracten l'epistolari de Prosper Mérimée, passant per les vint dedicades a la correspondència entre Gide i Valéry), remetent a textos o obres en francès, català i castellà (per aquest ordre quantitatiu). En totes tres llengües hi ha un predomini molt majoritari de la història (gairebé exclusiva en català, amb títols sobre l'Edat Mitjana i la Moderna) i de la literatura de no-ficció (assaigs, biografies, memòries i epistolars), mentre que el francès acapara en exclusiva la de ficció (Voltaire, Chateaubriand, Stendhal, Balzac, Anatole France, Claudel i Malraux). En la mostra següent —ordenada de manera cronològica—, he seleccionat sis notes (íntegres o fragmentàries), que, de continguts substanciosos i variats, he acomodat —quan calia— als usos ortogràfics actuals. Convé precisar, en darrer lloc, que es tracta d'escrits en brut, redactats en calent i molt probablement no destinats a la publicació.— **Manuel Llanas**

I
(Bertrand Russell. *Les dernières chances de l'homme*)
És mentida que les guerres les fan els pobles, entre ells. Les guerres sempre han estat fetes pels governs dels pobles, no pels pobles mateixos. Així com, per fer una guerra, un govern necessita tenir un poble, també un poble és impossible que faci una guerra si no té un govern. Per això —perquè les guerres les fan els governs, i no els pobles—, mentre hi hagi governs hi haurà guerres, i perquè les guerres s'acabin és condició prèvia i indispensable la constitució d'un govern únic, d'un govern mundial. [...] Però un govern mundial és molt difícil, gairebé impossible, d'establir-lo per consentiment i pacte de transacció, com la Societat de Nacions, com l'ONU, perquè —diu B.R.— «igual que els barons (senyors feudals) de l'Edat Mitjana, les nacions s'estimen més l'anarquia que la pèrdua de la seva independència». Un govern mundial —segueix molt bé— «si algun dia sorgeix, serà degut a la força superior d'una nació o d'un grup de nacions». [...] És curiós que B.R. diu que aqueixa seva manera de veure —que és la meua— la ve sostenint des de fa 30 anys. I jo sense enterar-me'n, fins ara. (18 d'abril de 1953)

II
(André Maurois. *Olympio ou la vie de Victor Hugo*)
Estic llegint —juliol de 1954— aquest llibre recent, que vaig comprar fa poc a Ginebra, i en arribant al cop d'Estat de 1851 no puc menys d'estar pensant contínuament en la situació actual d'Espanya i el cop d'Estat de 1936.

Els orígens d'aqueixos dos estralls abominables tenen molts punts de semblança [...]. A França, en 1851, una societat conservadora i orba, que de cap manera volia

que seguís el procés natural de 1789 i que s'acomplissin les promeses lliberals fetes en 1830; i envalentonada pel fracàs social i la repressió militarista del moviment de 1848, clamava per una dictadura fèrria, que fes marxa enrere en sentit ultrareaccionari. Napoleó III fou l'home i el producte d'aquell podrimener. A Espanya, en 1936, hi havia —ja des de 1931, des de l'adveniment de la República— una resistència i una tendència iguals de les dretes més impenitents i anquilosades. Franco és l'home i el subproducte d'aquesta monstruosa revivada espanyola, antiliberal, antisocial, clerical, putrefacta —amb l'excusa d'ésser anticomunista.

Però, on és el nostre Hugo? Ai!, això és el més greu. La figura del gran poeta prengué, amb motiu de l'opressió i el servilisme en què França queia temporament, un relleu i unes proporcions gegantines. Hugo fou el símbol vivent de la llibertat i de la pàtria alliberada. Aquí, a Espanya, no hem tingut, ni remotament, una figura que pugui comparar-se-li. Aquí totes les figures s'han sotmès i avilit. Aquí no hi [ha] hagut homes, aquí no hi ha hagut res: Ortega y Gasset, mut; Marañón, massa xerraire; Azorín, pastera com sempre; Baroja, protestant solitàriament, és a dir, inútilment; tots els demés —àdhuc els meus, els catalans—, fent la viu-viu o sucant a l'olla. Ha faltat, no ja el Victor Hugo: l'home. L'únic que hauria pogut ésser-ho, Unamuno, morí abans d'hora. Espanya és un racó de món tancat, ple de merda, de fang i de sang presa amb encens.

III
(Unamuno-Maragall. *Epistolario y escritos complementarios*)
És interessant observar la «visió» que Maragall tenia d'Espanya, de la Península Ibèrica, políticament con-

Amb Joan Torrent i Fàbregas, Gaziol a Sant Feliu de Guíxols l'agost de 1961.

siderada. És la mateixa dels millors esperits catalans del seu temps, vull dir dels especulatius i somniadors, no dels actius i pràctics. Era basada en un sentiment, una aspiració optimista —no un sistema clar, ni molt menys un estudi concret—, de caràcter federatiu. Era un somni, més que un pensament experimental: el mateix somni que han fet a la Península —i especialment a Catalunya— tots aquells que no estan conformes amb la dominació uniformista de Castella [...]. Portugal ja fa segles que ha deixat de somniar i creure en tal sentit, perquè ja fa segles arribà a la certitud, a la convicció profunda, de que aqueix somni i aqueixa creença són, en la realitat, radicalment quimèrics, perquè Castella és irreductible: o domina o ha de ser dominada. Amb ella no cap res més que sotmetre's o fugir-ne. Per això Portugal no vol ni sentir parlar, ni en broma, de federació política peninsular. [...] Portugal té raó. Castella s'estima i s'estimarà més, sempre, que Espanya s'enfonsi que no pas que se salvi per mans i obres d'algú que no sigui Castella. No pot entendre, ni podrà entendre mai, una Espanya nova, és a dir, que no sigui exclusivament dominada per Castella —ni que hagués de ser molt superior a l'actual. L'única solució, per al pobre que està lligat a Castella sense ser-ho, és l'ajupiment o la separació. I d'aquí ve la tragèdia sense remei de Catalunya, que ni

pot viure ajupida ni pot anar-se'n —com Portugal— sola per la seva banda. (12 de maig de 1955)

IV

(Sainte-Beuve. *Port-Royal*)

Sempre m'havia semblat extraordinari, i encara m'ho sembla, el judici que el franciscà menoret P. Miquel d'Esplugues em digué que ell tenia dels jesuïtes. Figura en les meves inèdites *Meditacions en el desert*. Aquell sant home estava convençut que la companyia ignasiana era el truc refinadíssim que el Dimoni s'havia empescat per poder combatre a pleret i per dintre l'església del Crist. Però no sabia jo que un judici tan excepcional i penetrant no era únic. Rellegint per quarta o quinta vegada el *Port-Royal* de Sainte-Beuve, un dels millors llibres del segle XIX, en els apèndixs que el completen hi he trobat, inesperadament, el que segueix: «... M. De Cambiac rapporta à M. Feydeau la parole célèbre... (de) M. De Solminihac, évêque de Cahors...: "qu'étant au lit de mort, il leur mandoit (a alguns altres bisbes del voltant) et déclaroit son sentiment, à savoir que les Jésuites étoient les plus grands ennemis de l'Église et qu'il n'avait jamais pu les réduire"».

Es veu —i jo ho comprenc perfectament— que l'opinió sincera del bon P. Miquel d'Esplugues ja venia de lluny, en el si mateix de l'església i fins d'alguns ordes

capitals. La desfeta actual del catolicisme, que ja no tindrà mai més la universalitat i la fèrria política que encara tenia, almenys aparentment, al segle XVII, ve de dues forces corrosives principals: l'esperit protestant (Luter) i l'esperit jesuític (St. Ignasi), externa l'una, interna l'altra. (14 d'agost de 1955)

V

(Ferran Soldevila. *Vida de Jaume I el Conqueridor*)
[...]. Cal entendre's: que Jaume I fou un gran rei, qui pot dubtar-ne? Vull dir que tots els elogis a la seva personalitat excepcional són merescuts i justos. Ara bé: fou un gran rei català? Per mi, de cap manera. Desfem l'equívoc: fou un gran rei català només en el sentit de que era un català el qui fou aquest gran rei. Però que fos un gran rei *per a* (no *de* tan sols) Catalunya, en el sentit d'haver estat un extraordinari representant, propugnador i enaltidor dels interessos capitals de la nació catalana, un exponent incomparable (com se n'ha fet) del nacionalisme català, tal com l'entendem modernament, jo ho nego en absolut. Més aviat diria que fou tot el contrari: un gran rei, això sí, però que obrà i pensà justament al revés de com hauria degut fer-ho un gran monarca dotat del més alt i pregon sentiment catalanesc, és a dir, de consciència nacionalista catalana. Jaume I fou, pel contrari, el més gran rei català que féu el joc —sense voler-ho, certament, ni adonar-se'n— de la molt més forta consciència nacionalista castellana. Per això, *Jaime el Conquistador* és, avui encara, sobretot un gran rei espanyol: no de l'Espanya que ni ell ni els catalans han sabut concebre ni voler mai, sinó de l'actual, feta, pastada i dominada pels eters enemics de Catalunya.

Bé: però, ¿és que aqueixa Catalunya, com a nació plena, amb clara voluntat de potència nacional, ha existit mai, o no ha estat ni és res més que un somni romànticonacionalista sorgit en el segle del romanticisme i de les nacionalitats exaltades? *Ecco il problema!* [ca. 1958]

VI

(Josep Pla. *Homenots*. Vol. VI)

Sisquella.- Una presentació originalíssima del pintor i una exposició i defensa molt vigoroses d'idees bàsiques, d'idees de sentit comú —avui oblidades, combatudes o tergiversades de mala fe— sobre la pintura i, en general, sobre el fenomen de l'art.

Fabra.- [...]. Com a treball de divulgació, excel·lent. Com a *portrait*, no prou ferm de dibuix. Filològicament, Pla no té la preparació que caldria per a parlar de l'obra a fons; i humanament no conegué prou la persona. El millor, la visió directa, però externa, del contertuli de l'Ateneu —l'únic que Pla pogué copsar bé del seu model.

Maragall.- És un estudi desigual, una mica inconnex. Hi [ha] una part —la deguda a Marià Vinyas— insuficient. I una altra —la deguda a Pujols— excessivament anecdòtica. Però té pàgines —les degudes a Pla, sobretot les darreres de l'estudi— que són les millors que jo conec de les publicades amb motiu del centenari i de les més bones que mai s'hagin escrit, fins ara, sobre Maragall.

Miró i Folguera.- Boníssim. Vers al final es deixata una mica. Però els dos terços primers són un autèntic *chef d'oeuvre*, una cosa d'una verba i d'una vivor dignes de Larra i de Diderot.

Gaudí.- Una bona silueta, és a dir, un Gaudí vist de lluny, d'enfora: un contorn de Gaudí. El seu interior, la seva essència, no es veuen; més ben dit, no surten —com no surt tot el que no és extern en tot el que és veritable silueta. [ca. 1962]

E S T A B L I M E N T S

PASTISSERIA - BOMBONERIA
GELATERIA

Casa fundada el 1886

Major de Sarrià, 57 - Telfs. 93 203 00 04 - 93 203 07 14
Plaça de Sarrià, 12-13 - Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56